

*Dr Drago Divljak, redovni profesor
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

PROŠIRENO POLJE DELOVANJA SVETSKE TRGOVINSKE ORGANIZACIJE

Sažetak: *Osnivanje STO ima veoma velik značaj za regulisanje međunarodne trgovine. Nesumnjivo, jedno od njenih najznačajnijih dostignuća se ispoljava u proširenju polja delovanja. Naime, kompleksnii sistem pravila ove organizacije obuhvata i druge faktore trgovinske razmene koji su dotad bili izvan opsega interesovanja GATT-a, čime se i prevazilazi jedan od njegovih nedostataka. Pravila STO proširuju sveobuhvatnost međunarodnih trgovinskih univerzalnih pravila na različite aspekte prometa roba, ali sve više na izrazito dinamičnu i ekspanzivnu oblast kao što su usluge. Istovremeno, ona pokrivaju i trgovinske aspekte stranih ulaganja i prava industrijske svojine. Sadržina i karakter proširenog polja delovanja STO je upravo predmet analize u radu.*

Ključne reči: *međunarodna trgovina, Svetska trgovinska organizacija, pravni okvir, roba, usluge, strana ulaganja, prava industrijske svojine.*

U moderno doba na univerzalnom planu, opšti okvir međunarodne trgovine prevashodno se zasniva na Ugovoru o osnivanju STO (WTO) iz 1994. godine i drugim, mnogobrojnim pravilima kreiranim u okviru nje. Osnivanje STO ima veoma velik značaj za regulisanje međunarodne trgovine. Nesumnjivo, jedno od njenih najznačajnijih dostignuća se ispoljava u proširenju polja delovanja i na druge oblasti su dotad bile izvan opsega obuhvata međunarodnih pravila na univerzalnom nivou. Sadržina i karakter iskoraka STO u navedenoj sferi je upravo predmet analize u radu koji sledi.

1. Uopšte

Kao prvobitni ugovorni oblik multilateralizacije svetske trgovine formalno se afirmiše Opšti sporazum o carinama i trgovini – GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*) iz 1947. godine. U ostvarivanju navedenog temeljnog cilja liberalizacije trgovine, GATT svoju aktivnost usmerava prvenstveno u više pravaca. Reč je o višestranom ugovoru međunarodnog prava, koji ima za cilj postepeno ukidanje barijera u međunarodnoj trgovini robom, pre svega, smanjenjem carinskog opterećenja u međusobnoj trgovini, ali i ujednačavanjem prava međunarodne trgovine. Pored toga, on je služio i kao savetodavni forum za međusobno izveštavanje o svojoj trgovinskoj politici i razmeni mišljenja o merama te politike.

Sve navedene aktivnosti pokrivaju vrlo ograničen segment međunarodne trgovine, i to onaj koji se odnosi na promet robama. S obzirom na način i teškoće u njegovom nastanku,¹ ova situacija se može smatрати lo-gičnom i prirodnom za taj period u razvoju međunarodne trgovine. Način njegovog nastanka uticao je na to da se on akceptira kao pravni instrument privremenog, ograničenog dometa, kako u pogledu sadržine, tako i u pogledu dužine trajanja, odnosno ograničenog dometa i nesistematizovanog sadržaja. I pored te prvobitne namere, on je godinama bio jedini univerzalni instrument za međunarodnu trgovinu i centralna institucija toga doba u navedenoj oblasti, čije je aktualizovanje vršeno njegovim periodičnim izmenama i dopunama. Međutim, kasniji razvoj je pokazao da se ovakvim pristupom uskog definisanja polja delovanja, izvan sfere međunarodnih pravila ostavljaju drugi bitni ekonomski faktori i oblasti, koji vremenom dobijaju sve veći značaj u međunarodnoj trgovini, što u prvom redu važi za usluge.² Posledično, time se bitno sužava domet i efektivnost

---

¹ Usled odbijanja SAD-a da ratifikuje Havansku povelju, do stvaranja međunarodne organizacije nije došlo, iako su one bile inicijator i najvažniji aktivni učesnik u njenom nastajanju. Ipak ovaj neuspeli pokušaj je doveo do toga da se, i pored svega, pokušaju stvoriti pravila, privremenog karaktera, koja bi amortizovala nepostojanje institucionalnog organizovanja država u ovoj oblasti. Tako je kao posledica pregovora, IV poglavlje Havanske povelje, koja se odnosi na trgovinsku politiku i carine 1947. godine u Ženevi prihvaćeno i institucionalizovano kao prvi univerzalni međunarodni okvir međunarodne trgovine pod nazivom Opšti sporazum o carinama i trgovini (*GATT – General Agreement on Tariffs and Trade*). On je imao za cilj da na privremenoj osnovi, izrazi i formalno ozvaniči do tada postignutu saglasnost oko osnovnih ciljeva u oblasti međunarodne trgovine. On je pokrivao samo oblast trgovinske politike, sadržane u Havanskoj povelji, ali u odnosu na nju nije regulisao oblast zaposlenja i ekonomske aktivnosti, ekonomskog razvoja i rekonstrukcije, restriktivne poslovne prakse i međuvladinih robnih sporazuma, kao ni propisa proceduralne prirode.

² Trnavci, G., Trnavci, G., Sloboda međunarodne trgovine i Svetska trgovinska organizacija, doktorska disertacija, Beograd, 1999. str. 18.

njegovih pravila, što je između ostalog,³ bitno doprinelo njegovom sistemskom transformisanju u STO.⁴

STO ima polivalentne funkcije. Osnovna funkcija je da ustanovi opšta pravila trgovine i konkurencije⁵ na međunarodnom planu, usmerenih ka umanjenju trgovinskih barijera u međusobnoj trgovini država članica.⁶ U okviru STO dolazi do daljeg preformulisnja posebnih pravila koja imaju za cilj osavremenjivanje i aktualizovanje pitanja koja su regulisana GATT-om. Osim iskoraka u nivou institucionalizacije i teritorijalnoj obuhvaćenosti i broju članica⁷, posebno je značajno bitno proširenje polja delovanja, odnosno ciljeva i predmeta regulisanja. Naime, pravila STO regulišući svetsku trgovinu, proširuju sveobuhvatnost međunarodnih univerzalnih pravila na različite aspekte prometa robe, ali sve više i na usluge, u izrazito dinamičnu i ekspanzivnu oblast. Njima se praktično uređuju sve oblasti transakcija sa svetom, uključujući i pravni status i tretman stranih ulaganja i zaštitu prava industrijske svojine. U okviru STO prvi put je započet i proces liberalizacije trgovine poljoprivrednim proizvodima⁸ i tekstilnim proizvodima koji su do tada bili izvan sfere bilo kakvog međunarodnog dogovaranja.⁹

Na taj način se stvara kompleksni¹⁰ institucionalni okvir međunarodne trgovine, formalizovan u više sporazuma i aranžmana, koji sačinjavaju „srce” sistema pod nazivom multilateralni trgovinski sistem (*multilateral trading system*). To su: Višestrani sporazumi o trgovini robom, Opšti spo-

³ Uporedi: Matsushita, M. – Schoenbaum, T.J. – Mavroidis, P, *The World Trade Organization – Law, Practice, and Policy*. New York, Oxford, 2003, str. 3; Trnavci, G, op. cit., str. 13.

⁴ O pravnom karakteru odnosa između STO i GATT-a, videti: August, R. *International Business Law: Text, Cases, and Readings*. Upper Saddle River, Pearson, 2004, str. 367 i dalje.

⁵ O mestu i ulozi STO u insitucionalnom sistemu politike konkurencije, vidi: Tarullo, D. K. „Norms and Institutions in Global Copepetition Policy“, *The American Journal of International Law*, 2002, vol. 94:478, str. 478 i dalje.

⁶ Ona je istovremeno i forum za usklađivanje trgovinskih politika članica, odnosno multilateralno pregovaranje, odnosno obezbeđenje lojalne konkurencije u međunarodnoj trgovini. Takođe, ona je i organ za rešavanje sporova između zemalja članica u sferi spoljne trgovine. U osnovne funkcije STO spada i pružanje tehničke pomoći zemljama u razvoju, ali i saradnja sad drugim međunarodnim organizacija. O odnosu npr. STO i MMF, vidi: Siegel, D.E, „Articles of Agreement and the WTO Agreements“, *The American Journal of International Law*, 2002, vol 96:561. str. 561 i dalje.

⁷ U sadašnje vreme STO u svom članstvu je dostigao 150 zemalja članica, što je mnogo više u poređenju sa GATT.

⁸ Pozitivna iskorak nastaje Urugvajskom rundom pregovora, koje je rezultirao posebnim Sporazumom o poljoprivredi.

⁹ To je formalizovano Sporazumom o tekstilu i odeći.

¹⁰ Sadrži oko 60 sporazuma, aneksa, odluka i dogovora, sadržanih u oko 500 stranica teksta.

razum o trgovini uslugama, Sporazum o trgovinskim aspektima prava industrijske svojine (*Agreement on Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights*) i Sporazum o uslovima za strana ulaganja koji utiču na trgovinu (*Trade related investment measures – TRIMS*).

I nakon osnivanja, kod STO je stalno prisutna tendencija za proširenjem već dostignutog nivoa polja delovanja.¹¹ U toku je i četvrta, tzv. „Doha runda pregovora” oko liberalizacije tržišta¹², koja ima za cilj dalje smanjenje carinskih stopa i otklanjanje prepreka u trgovinskom poslovanju na globalnom nivou.¹³

2. Međunarodna trgovina uslugama

Spoljnotrgovinska razmena usluga postaje sve značajniji faktor u međunarodnoj trgovini te se zato uvećava i potreba za njihovim detaljnim regulisanjem i na međunarodnom planu. Usluge su po svom karakteru specifično područje međunarodne trgovine, što se održava u pogledu regulisanja na međunarodnom planu. Stoga su one tek nakon Urugvajске runde pregovora postale predmet sistemskog regulisanja na univerzalnom nivou. To je formalizovano u sistemu STO, Opštim sporazumom o trgovini uslugama (*GATS – General Agreement on Trade in Services*) kojim se reguliše trgovina usluga s tendencijom da se proces liberalizacije u ovom sektoru ubrza a njen obim proširi.

Sporazum se sastoji iz opšteg i posebnog dela. On takođe sadrži anekse koji se odnose na pojedine vrste usluga i telekomunikacija, kao i slobodi kretanja fizičkih lica.¹⁴

U opštem delu se utvrđuju načela, definišu usluge i drugi bitni pojmovi vezani za njih, kao i instrumenti koji se koriste za posebne uslove i sektore usluga.

Usluge zbog svoje raznolikosti nije moguće lako definisati. U sistemu STO se iz navedenih razloga koristi dualni pristup, koji podrazumeva da se opšta definicija usluga kombinuje sa egzemplarnim nabranjem mogućih oblika uslužnih delatnosti. Polazni stav je da se usluge razlikuju od proizvodnje i prodaje robe prema posebnom načinu njihovog pruža-

---

¹¹ Kao polje svog delovanja, STO uključuje i bazične telekomunikacije i informatičku opremu, o kojim je već 1997. godine postignut sporazumi, ali socijalne standarde, probleme regionalnih organizacija i zaštitu čovekove sredine. Predmet interesovanja STO se u novije vreme širi i na zaštitu na radu, zaštitu potrošača i oblast konkurencije.

¹² Nazvana po gradu Doha u državi Katar gde su započeti pregovori 2001. godine.

¹³ Matsushita, M. – Schoenbaum, T.J. – Mavroidis, P, op. cit., str. 16.

¹⁴ Ona su utvrđena odgovarajućim aneksima, kao što su: Odluka o pregovorima o kretanju fizičkih lica, Odluka o finansijaskim uslugama, Odluka o pregovorima o osnovnim telekomunikacijama, Sporazum o civilnom vazduhoplovstvu.

nja.¹⁵ Prema GATS-u, pod uslugama se podrazumevaju sve usluge, osim onih koje se obavljaju u okviru javnih ovlašćenja.¹⁶ To uključuje njihovu proizvodnju, distribuciju, marketing i isporuku.¹⁷ Ovaj sporazum se primenjuje na sve usluge koje se obavljaju kao privredna delatnost uz naknadu, nezavisno od svojinske strukture privrednog subjekta.

Priroda usluga zahteva blizinu davaoca usluga sa korisnikom, odnosno potrošačem usluga. S tim u vezi, GATS razlikuje četiri osnovna modela ili načina pružanja usluga: obavljanje usluga preko granice (*cross border supply* – savetodavne usluge), potrošnja usluga u inostranstvu (*consumption abroad* – turizam) davalac obavlja usluge neposredno na području druge države (*commercial presence* – putem osnivanja preduzeća) i usluge se pružaju putem privremeno zaposlenog lica (*presence of natural persons*).

U osnovi polazni stav GATS-a je da se pravni režim usluga u spoljnotrgovinskom prometu u osnovi zasnjuje na istim principima kao i promet robe. To znači slobodu vršenja usluga i okvirnu sličnost u njihovom regulisanju. Osnovni princip tog sporazuma je princip liberalizacije trgovine uslugama i nesmetanog obavljanja usluga u trećim zemljama i bez diskriminacije u odnosu na domaća. Prestupanjem ovoj organizaciji zemlje članice moraju da liberalizuju svoj sektor usluga i usklade reguliranje tog raznovrsnog i širokog područja s osnovnim odredbama Opšteg sporazuma o trgovini uslugama, primenjujući na strane davaoce usluga princip najpovlašćenije nacije i nacionalnog tretmana.¹⁸ U primeni ovih principa, predviđena je mogućnost izuzeća. Prvi izuzetak od primene principa najpovlašćenije se vezuje za primenu povoljnijih sporazuma između članica iz ekonomske asocijacije, koje uključuju liberalizaciju kretanja radne snage. Drugi izuzetak proizilazi iz mogućnosti članice da u svojoj listi koncesija obezbedi izuzimanje primene ovog principa za pojedine vrste usluga. Takva situacija je moguća i kod primene principa nacionalnog tretmana.¹⁹ Primena napred navedenih principa nije moguća bez ostvarenja zahteva za transparentnošću svih propisa i mera a koje regulišu ovu oblast. Nadzor nad primenom Sporazuma o uslugama ima Savet za trgovinu uslugama.

¹⁵ Matsushita, M. – Schoenbaum, T. J. – Mavroidis, P, op. cit., 611.

¹⁶ Čl. 1. (3) GATS-a

¹⁷ Čl. 28. GATS-a

¹⁸ Matsushita, M. – Schoenbaum, T. J. – Mavroidis, P, op. cit. str. 611.

¹⁹ Uzimajući u obzir osetljivost ovog sektora i razlike u ekonomskoj nerazvijenosti, članicama se ipak omogućava da na ovaj način parcijalno odobre nacionalni postupak za pojedine sektore usluga ili da zadrže ograničenja koja proizilaze iz stručnih kvalifikacija koji su uslov za obavljanje određenih delatnosti.

U posebnom delu se utvrđuju obaveze država u pogledu liberalizacije pojedinih sektora i podsektora usluga, tj. koncesije koje su države dale nakon pregovaranja. One se nalaze u listama članica i obavezuju onu članicu koja ih je prihvatila prihvatiti, s tim što koristi po osnovu njih imaju sve druge članice, usled primene principa najpovlašćenije nacije. Kao što se vidi, bitna odlika ovog sistema liberalizacije je da je ona nije utvrđena na opštem nivou za sve članice, već da ona nastaje po osnovu koncesija koje države daju po osnovu bilateralnih i multilaterallnih ugovora.

U pogledu obaveza država članica STO, razlikuju se opšte i posebne obaveze.

Opšte obaveze (*horizontal commitments*) se primenjuju na sve sektore i obavezuju sve države. One obuhvataju: proširenje klauzule najvećeg povlašćenja na uslužni proizvod i na davoaca usluga,²⁰ transparentnost propisa i organizovanje informacionog centra od koga strani davalac usluga može dobiti pouzdane podatke i tumačenje domaćih propisa²¹ međusobna priznanja kvalifikacija i stručnih zvanja potrebnih za obavljanje usluga²² kao i sprovođenje mera liberalizacije trgovine uslugama, kojim se obezbeđuje veći udeo zemalja u razvoju.²³

Države tokom pregovora mogu preuzeti i posebne obaveze za svaki sektor ili podsektor pojedinačno (*specific commitments*), s tim što se one po osnovu klauzule najvećeg povlašćenja primenjuju na sve zemlje članice. Sadržina takvih obaveza je unapred utvrđena²⁴.

Države članice, slično pravilima GATT-a, mogu i se kod GATS-a osloboditi već preuzetih obaveza usled određenih razloga: ograničenja radi zaštite platnog bilansa,²⁵ izuzeće zbog javnih nabavki državnih organa,²⁶ opšta izuzeća u cilju zaštite javnog morala, održavanja javnog reda, zaštite života i zdravlja ljudi,²⁷ sprečavanje obmana ili prevara kao posledica ugovora o uslugama²⁸ i izuzeci zbog interesa bezbednosti.²⁹

---

²⁰ Čl. I, II GATS-a

²¹ Čl. III IV. GATS-a

²² Čl. VII i IX GATS-a

²³ Čl. IV GATS-a

²⁴ One mogu imati sledeći sadržaj: da ne primenjuju propise u pravcu većih restrikcija ili da ih bar zadrže na istom nivou (*bound*), da ne preuzmu obavezu zadržavanja postojećeg nivoa restrikcija, (ako te usluge nisu precizno određene ili politika prema njima nije do kraja definisana), ili da određene propise izmene u pravcu liberalizacije, posebno u segmentu izričitih ograničenja za strane davaoce usluga.

²⁵ Pri tom takve restrikcije moraju biti nedikrimintorne, transparentne i privremene. Uporedi čl. XII Sporazuma o uslugama.

²⁶ Ibid.

²⁷ Čl. XIV GATS-a.

²⁸ Čl. XIV GATS-a.

²⁹ Čl. XIX i XIV bis GATS-a.

Ograničenja u pružanju usluga su prilagođena njihovoj specifičnoj prirodi. Zbog toga nije moguća primena klasičnih trgovinskih ograničenja, već se ona nalaze u pravilima koja uređuju pružanje usluga. Ograničenje pristupa tržištu (*limitation on market access*) je moguće tako utvrđivanjem profesionalnih ili tehničkih standarda, ili posebnih uslova za stranog davaoca usluga. I GATS je primerično naveo neka moguća ograničenja: ograničenje najvećeg dopuštenog udela svojine stranog lica davaoca usluga u domaćem privrednom subjektu, ograničenje samostalnog obavljanja uslužne delatnosti time što se traži da tu uslugu može obavljati samo zajedno sa domaćim davaocem usluga, ograničenje ukupnog broja davalaca usluga ili obima uslužne delatnosti ili broja zaposlenih, mere koje ograničavaju izbor pravnog lica, odnosno oblika ili se kao uslov zahtevaju zajednička ulaganja i sistem isključivih prava i monopola u praksi ili po osnovu propisa ili odluka državnih organa kojim se ograničava broj ili delatnost davalaca usluga.

Ako se ove mere primenjuju samo na strana lica, onda ona dobijaju tretman težih oblika zabranjene prakse, ali i kada ograničenja važe i za domaće lica, ona ostaju i dalje sporna i kao takva mogu biti predmet pregovora zainteresovanih zemalja članica, na osnovu pravila GATS-a.

Postoje mnogobrojne vrste usluga.³⁰ Za neke od njih važi posebna režim, drugačiji od opšteg režima, koji smo u osnovi predstavili napred.³¹ Bitna karakteristika ovog posebnog pravnog režima je niži nivo liberalizacije, odnosno šira mogućnost korišćenja restriktivnih mera.

3. Trgovinski aspekti prava industrijske svojine

Pitanje prava industrijske svojine je bilo jedno od bitnih pitanja Urugvajске runde pregovora u okviru GATT-a. Pošlo se od postavke da je širenju tehnologije, kao bitnog elementa međunarodne trgovine i razvoju industrija zasnovanih na znanjima i iskustvima, bitna prepreka nedovoljna zaštita prava industrijske svojine.³² Ovaj problem je prisutan u velikom broju zemalja, posebno u manje razvijenim zemljama, koje po pravilu nisu ratifikovale relevantne međunarodne konvencije koja bi tu zaštitu

---

³⁰ U Okviru GATS-a one su sistematizovane u 11 glavnih sektora i 150 podsektora. (Aneks 7. GATS-a.) U glavnom sektoru su: poslovne usluge, usluge komunikacija, usluge graditeljstva i inženjeringa, usluge distribucije, usluge obrazovanja, usluge okoline, finansijske usluge, zdravstvene i socijalne usluge, usluge u turizmu i putne usluge, rekreacione, sportske i kulturne usluge, transportne i ostale usluge.

³¹ On važi za šest vrsta usluga i sadržan je u aneksima Sporazuma. Oni se odnose na vazdušni saobraćaj, finansijske usluge, usluge pomorskog saobraćaja, telekomunikacione usluge i bazne telekomunikacije.

³² Šire: Matsushita, M. – Schoenbaum, T. J. – Mavroidis, P., op. cit., 696-699.

obezbedile. Najčešće se ispoljava putem neovlašćenih reprodukcija i falsifikata. Oni su posebno karakteristični za luksuzne proizvode, autodelove, lekove, nosače zvuka, slike i sl. Rastući problemi neovlašćene produkcije sve većeg broja proizvoda,³³ umnožili su nastojanja, prvenstveno razvijenih zemalja da i na univerzalnom planu podignu stepen zaštite ovih prava na viši nivo.

Kao rezultat tih nastojanja nastao je Sporazum o trgovinskim aspektima industrijske svojine (*Agreement on Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights*). U formalnom smislu, Sporazum sadrži dve vrste pravila. Jedni su materijalno-pravne prirode, a drugi proceduralne, i odnose se na postupak ostvarivanja zaštite prava industrijske svojine.³⁴

U koncepcijskom smislu, Sporazum je usmeren ka obezbeđenju adekvatnih standarda i principa i njihovom korišćenju, čime je načinjen kvalitativni iskorak u ovoj oblasti.³⁵ Utvrđeni su visoki standardi u pogledu njihovog korišćenja kao i pravila u pogledu kontrole robe sa krivotvorenim oznakama. Posebna pažnja je posvećena pitanju obezbeđenja efikasne pravne obaveznosti i poštovanju ustanovljenih normi, kako na međunarodnom tako i na nacionalnom planu, kao i obezbeđenju delotvornih instrumenata njihove pravne zaštite.

Osnovna uloga Sporazuma je kao i kod svih sporazuma STO je liberalizacija međunarodne trgovine sa aspekta zaštite prava industrijske svojine. Ona ima više dimenzija.³⁶ Prva dimenzija ovog sporazuma je da se umanjí šteta koju međunarodnoj trgovini čine nacionalni propisi iz ove oblasti. U tom cilju se sporazum posebno usmerava ka obezbeđenju adekvatnih standarda i principa u vezi korišćenja prava industrijske svojine, i propisuju minimalni standardi zaštite, koje su članice STO dužne da obezbede titularnima ovih prava iz drugih zemalja, nezavisno od domaćih propisa, ili prihvaćenih međunarodnih konvencija iz ove oblasti. Drugo pokušava se sprečiti da sama međunarodna zaštita ovih prava države steknu u pogledu zaštite industrijske svojine. Isto tako, važi princip nacionalnog tretmana za titularne prava iz drugih zemalja članica. Formiran je i poseban organ, Savet za trgovinske aspekte prava industrijske svojine, sa zadatkom da se stara o izvršavanju pravila navedenog sporazuma, kao i da predlaže reviziju njegovog sadržaja. Ipak, bez obzira na ovakav pristup, u ovoj oblasti se i dalje može očekivati najviše praktičnih problema

---

³³ Prema nekim procenama ovakvi proizvodi dostižu jednu desetinu njihovog ukupnog prometa u međunarodnoj trgovini.

³⁴ Čl. 61. Sporazuma o trgovinskim aspektima industrijske svojine.

³⁵ Upredi čl. 68. Sporazuma o trgovinskim aspektima industrijske svojine.

³⁶ Trnavci, G, op. cit., str. 275.

u pogledu primene i sprovođenja navedenih pravila STO-e postane prepreka međunarodnoj trgovini.³⁷

Ovim sporazumom se predviđa primena klauzule najvećeg povlašćenja na sva prava, pogodnosti i imunitete koje države steknu u pogledu zaštite industrijske svojine. Isto tako važi princip nacionalnog tretmana za titulare prava iz drugih zemalja članica.³⁸ Formiran je i poseban organ, Savet za trgovinske aspekte prava industrijske svojine, sa zadatkom da se stara o izvršavanju pravila navedenog sporazuma, kao i da predlaže reviziju njegovog sadržaja. Ipak, bez obzira na ovakav pristup, u ovoj oblasti se i dalje može očekivati najviše praktičnih problema u pogledu primene i sprovođenja navedenih pravila STO-e.

4. Trgovinski aspekti stranih ulaganja

Polazeći od toga da investicioni uslovi mogu da izazovu restriktivne i nepovoljne efekte po obezbeđenje ekspanzije i progresivne liberalizacije svetske trgovine, u okviru STO je donet i Sporazum o uslovima za strana ulaganja koja utiču na trgovinu (*Trade related investment measures, TRIMS*). On je nastao kao rezultat pionirskog poduhvata da se za predmet multilateralnih trgovinskih pregovora uzmu potpuno nove oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa kao što su strana ulaganja.

Navedeni sporazum ima za cilj da olakša investiranje preko međunarodnih granica. Sadrži mere kojima se postavlja okvir za poslovanje preduzeća koja u svom imovinskom supstratu sadrže strana ulaganja, bilo da su te mere podsticajne ili ograničavajuće. Bitno je istaći njegovu partikularnu usmerenost, jer se odnosi samo na uslove za strana ulaganja u vezi s robnom trgovinom.³⁹

Polazni stav je da relevantna pravila treba da imaju za cilj izbegavanje nepovoljnih efekata na trgovinu, odnosno da budu u funkciji stimulisanja stranih ulaganja u cilju ekonomskog razvoja. U skladu s njim utvrđena su i opšta pravila u pogledu statusa i sistemskog tretmana stranih ulaganja, režima i uslova stranih ulaganja od značaja za trgovinu. S namerom da se uspostavi ujednačen i poboljšan tretman stranih ulaganja, zabranjena je primena mera prema stranim ulagačima koje nisu u skladu s pravilima GATT-a. Ona se odnose kako na pravno pravilo, tako i na ad-

---

³⁷ Preambula Sporazuma o trgovinskim aspektima industrijske svojine.

³⁸ O primeni ovih principa u ovoj oblasti: Matsushita, M. – Schoenbaum, T. J. – Mavroidis, P., op. cit., str. 724-725.

³⁹ Formalno, Sporazum o trgovini robom u sebi uključuje i Sporazum o uslovima za strana ulaganja koji utiču na trgovinu.

ministrativnu odluku,⁴⁰ čime se države ograničavaju u donošenju restriktivnih propisa u ovoj oblasti.

Ovim sporazumom se kao osnovni instrument uvodi zabrana uvođenja trgovinskih ograničenja slobode uvoza i izvoza, ali i drugih raspolaganja s robom koja je nastala po osnovu stranih ulaganja. Vidljivo je dakle da se ona odnose samo na trgovinu robom. Primerično su navedeni uslovi i mere koji su zabranjeni. Tako je zabranjena primena mera kojima se zahteva da preduzeće stranih ulagača kupuje ili koristi proizvod domaćeg porekla ili iz domaćeg izvora (tzv. zahtev u vezi sa lokalnim sadržajem). Zabranjen je i zahtev o bilansiranju trgovine kojima se ograničava da preduzeće navedenog karaktera nabavlja ili koristi uvezene proizvode zavisno od obima i vrednosti domaćih proizvoda koje to preduzeće izvozi. Takođe su zabranjeni i tzv. zahtevi u vezi sa prodajom na domaćem tržištu, tj. zahtevi kojima se na bilo koji način ograničava izvoz.

I u ovoj oblasti se reafirmiše princip nacionalnog tretmana,⁴¹ kao i princip predvidljivosti i javnosti svih propisa iz ove oblasti, putem njihove notifikacije organima STO. Insistira se i na efektivnosti ovih mera, što se pokušava postići i uspostavljanjem novog organa pod imenom Komitet za investicione mere koji utiču na međunarodnu trgovinu.⁴²

Sporazum o uslovima za strana ulaganja zbog svog izričito pravnog karaktera, morao je da sadrži određen sistem sankcija i nadzora nad njihovim sprovođenjem, radi obezbeđenja efikasnijeg sprovođenja. U tom okviru, predviđena je obaveza usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s ovim dokumentom i utvrđeni su rokovi za njihovo sprovođenje. Prvu fazu u tom procesu čini obaveza notifikacije mera i uslova za strana ulaganja koja utiču na trgovinu Saveta za trgovinu robom STO, koja nisu saglasna sa Sporazumom o osnivanju STO. Logično, posle njihove notifikacije zabranjeno je svako pogoršanje tih uslova. Rokovi za njihovo prilagođavanje su različiti za pojedine zemlje, u zavisnosti od stepena njihovog razvoja. Zemlje u razvoju, koje imaju teškoće sa primenom Sporazuma, mogu da traže njihovo produženje. S ciljem nadzora nad primenom navedenog sporazuma, konstituisan je i poseban organ pod nazivom Komitet za investicione uslove koji utiču na trgovinu.

---

⁴⁰ Ilustrativni popis mera koje su nekonzistentne sa odredbama Sporazuma o uslovima za strana ulaganja koja utiču na trgovinu (*Trade related investment measures -TRIMS*) dat je u njegovom Aneksu.

⁴¹ Čl. 2. Sporazum o uslovima za strana ulaganja. O određenju diskriminacije i nediskriminacije, uporedi: *Best Practise fo Internationa Investment*, op. cit., str. 3.

⁴² On je zamišljen i kao forum za konsultacije zemalja članica u ovoj oblasti. Čl. 7. Sporazuma o uslovima za strana ulaganja koja utiču na trgovinu (*Trade related investment measures - TRIMS*).

Zaključak

Osnivanje STO ima veoma velik značaj za regulisanje međunarodne trgovine. Nesumnjivo, jedno od njenih najznačajnijih dostignuća se ispoljava u proširenju polja delovanja. Naime, kompleksni sistem pravila ove organizacije obuhvata i druge faktore trgovinske razmene koji su dotad bili izvan opsega interesovanja GATT-a, čime se i prevazilazi jedan od njegovih nedostataka. Naime, pravila STO proširuju sveobuhvatnost međunarodnih trgovinskih univerzalnih pravila na različite vrste robe, odnosno aspekte prometa roba, ali sve više i na izrazito dinamičnu i ekspanzivnu oblast kao što su usluge. Istovremeno, one pokrivaju i trgovinske aspekte stranih ulaganja i prava industrijske svojine. Naravno, obim i širina te regulacije, stepen njene detaljnosti i uticaja na međunarodnu trgovinu nisu isti kao za pravila koja se odnose na promet robe, ali ipak, radi se o vrlo značajnom iskoraku.

*Drago Divljak, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law Novi Sad*

Extended Field of Activities of the World Trade Organisation

Abstract

The establishment of the WTO has got a large significance for regulating of international trade. There is no doubt that one of its most important achievements is reflected in extended field of its activities. Namely, a complex system of rules of this Organisation includes other factors of trade that used to be beyond the scope of interest of GATT, which helps in overcoming one of its shortcomings. This means that the rules of the WTO extend the comprehensiveness of universal rules of international trade onto different aspects of trade with goods, and more and more onto explicitly dynamic and expansive field such as services. At the same time, they also cover the trade aspects of foreign investments and industrial property rights. The contents and character of the extended field of activities of the WTO make the subject of analysis in this paper.

Key words: international trade, World Trade Organisation (WTO), legal framework, goods, services, foreign investments, industrial property rights.